

Opas työttömän terveystarkastuksen toteuttajalle

1.1

Leini Sinervo, Kirsi Lappalainen

26.9.2023

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Institutet för hälsa och välfärd

Finnish Institute for Health and Welfare

PL / PB / P.O. Box 30 • FI-00271 Helsinki, Finland

Puh/tel +358 29 524 6000

www.thl.fi

Sisällys

VERSIONHALLINTA.....	3
LUKIJALLE.....	4
1 PALVELUUN OHJAUS JA PÄÄSY.....	5
TERVEYSTARKASTUKSEEN OHJAAMINEN	5
TERVEYSTARKASTUKSESTA TIEDOTTAMINEN ASIAKKAILLE.....	5
PALVELUUN OHJAAMINEN JO TYÖTTÖMYYDEN ALKUVAIHEESSA.....	6
2 TERVEYSTARKASTUKSEN SISÄLTÖ.....	7
ASIAKKAALLE TARJOTAAN YKSILÖLLISTÄ OHJAUSTA.....	7
ASIAKKAALLE TEHDÄÄN SUUNNITELMA MAHDOLLISESTA JATKOHOIDOSTA	8
3 AJANKÄYTTÖ JA RESURSSIT	9
VASTAANOTON TOTEUTUS.....	9
4 ROOLIT JA TEHTÄVÄT	10
TERVEYDENHOITAJAN ROOLI	10
LÄÄKÄRIN ROOLI.....	10
JOHTAJAN JA LÄHIESIHENKILÖN ROOLI	11
5 OSAAMINEN JA TYÖOTE	12
TERVEYDENHOITAJAN TYÖTAPA JA TYÖOTE.....	12
TERVEYDENHOITAJAN TYÖMENETELMIÄ.....	12
MAKSUTTOMIA KOULUTUKSIA	13
6 MONIAMMATILLINEN JA MONIALAINEN YHTEISTYÖ	14
MONIAMMATILLINEN TYÖSKENTELY LISÄÄ PARHAIMMILLAAN TYÖHYVINVOINTIA.....	14
MONIAMMATILLINEN TYÖSKENTELY ON EDELLYTYS TOIMIVALLE PALVELULLE.....	14
MONIALAINEN TIIMI KOOTAAN ASIAKKAAN TARPEEN MUKAISESTI	14
MONIALAISESTA YHTEISTYÖSTÄ ON SOVITTAVA HYVINVOINTIALUEELLA	15
KIRJALLISUUTTA.....	16

Versionhallinta

Versio ja julkaisu-ajankohta	Muutokset
1.0 20.6.2023	Ensimmäinen julkaistu verkkotekstiversio.
1.1 25.9.2023	<ul style="list-style-type: none">• Täydennetty lukujen sisältöä, sujuvoitettu tekstiä ja muokattu väliotsikoita ammattilaiskommenttien perusteella.• Korjattu ja lisätty linkkejä - Monialainen suunnitelma, Kelan suostumus monialaiseen yhteistyöhön, Kykyviisari, PHQ-9, Terapia Navigaattori, Perusrokotussuoja, Puheeksi oton opas, Motivoiva haastattelu ja ratkaisukeskeinen työskentelytapa, Motivoiva toimintatapa ja motivoiva haastattelu.• Julkaistu ensimmäinen pdf versio.

Lukijalle

Oppaan tarkoituksena on tukea ammattilaisten ja esihenkilöiden työtä hyvinvointialueilla ja muissa palvelua tuottavissa organisaatioissa sekä tukea ammattilaisten perehdytystä ja sitä kautta edistää palvelun tasalaatuisuutta eri puolilla Suomea.

Oppaan kirjoittamisessa on hyödynnetty työttömän terveystarkastuksia toteuttavien ammattilaisten vertaisverkostoa ja verkoston työpajoissa käytyjä dialogeja, tutkimushaastatteluaineistoa syksyltä 2022 sekä aihetta käsitteleviä aiempia tutkimuksia, selvityksiä ja raportteja. Ammattilaisten vertaisverkostolle järjestettiin 01/2021–05/2023 kuusi työpajaa, joista kuhunkin on osallistunut noin 100–150 henkilöä. Verkostossa oli keväällä 2023 mukana 350 sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaista. Työttömien terveystarkastuksia tekevien terveydenhoitajien haastatteluja toteutettiin loppuvuonna 2022, ja niihin osallistui 23 terveydenhoitajaa erikokoisista kunnista eri puolilta Suomea. Haastattelut ja osa työpajoista sekä tämä opas on toteutettu osana Suomen kestävä kasvun ohjelmaa (RRP). Ohjelman rahoitus tulee EU:n elpymisvälineestä.

Opas on laadittu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Työterveyslaitoksen (TTL) asiantuntijatyönä 2023. Opas on suunnattu työttömän terveystarkastuksia toteuttaville ammattilaisille ja heidän lähiesihenkilöilleen. Opas täydentää STMn 06/2023 julkaisemaa [Työttömän terveystarkastus ja terveysneuvonta sosiaali- ja terveydenhuollossa - painopisteenä työ-, toiminta- ja työllistymiskyky](#) -kirjettä hyvinvointialueen johtaville viranhaltijoille ja palvelua toteuttaville ammattilaisille ja asiantuntijoille.

Oppaan kirjoittamisesta ovat vastanneet kehittämispäällikkö Leini Sinervo ja tuotepäällikkö Kirsi Lappalainen. Kiitämme kommentaista kollegoita THL:ssä ja TTL:ssä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia vertaisverkostossa.

1 Palveluun ohjaus ja pääsy

Työttömällä on oikeus terveystarkastukseen, ja hyvinvointialueella on velvollisuus järjestää palvelu ([30.12.2010/1326](#)).

- Terveystarkastuksiin osallistuminen on asiakkaalle vapaaehtoista ja maksutonta.
- Työttömyyden kesto ei ole palveluun pääsyn kriteeri.
- Tarpeenmukaisuus on keskeinen näkökulma palvelun toteuttamisessa.
- Hyvinvointialue vastaa palvelun saatavuudesta ja edistää saavutettavuutta.

Terveystarkastukseen ohjaaminen

Asukkaiden tulisi tietää palvelusta, jotta he löytävät sinne. Vastaavasti silloin kun läheinen, viranomainen tai muu ammattilainen havaitsee tarpeen terveystarkastukselle, hänen tulee osata ohjata henkilö palveluun. Asiakkaan ja ohjaavien tahojen kannalta on olennaista, miten palvelusta tiedotetaan ja ohjautumisesta sovitaan. Hyvinvointialueen on tarkoituksenmukaista sopia eri ohjaustahojen kanssa vähintään ajanvarauskäytännöistä, tarvittavan tiedonkulun käytännöistä, osapuolten odotuksista ja yhteyshenkilöistä. Se miten hyvin keskeiset palveluun ohjaavat yhteistyötahot kuten sosiaalihoito, TE-palveluiden tuottajat, Kela tai keskeiset kolmannen sektorin palvelujen tuottajat on asiasta informoitu, vaikuttaa palveluun pääsyyn ja saavutettavuuteen.

Asiakas ohjataan työttömän terveystarkastukseen usein TE-palvelusta (valtion ja kunnan) ja sosiaalipalvelusta esimerkiksi [työllistymissuunnitelman](#), [aktivointisuunnitelman](#) tai [monialaisen työllistymissuunnitelman](#) laatimisen tai päivittämisen yhteydessä. Työttömän terveystarkastuksia toteuttavien ammattilaisten työskentelyä edistää ja nopeuttaa, mikäli he saavat ennen asiakastapaamista lähettäviltä tahoilta saatteen tai lähetteen, jossa kerrotaan ohjaamisen perustelut ja tarkoitus. Asiakkaat eivät aina itse osaa kertoa mihin tarkoitukseen tai miksi ohjaava taho on pyytänyt terveystarkastusta. Tarpeellisia tietoja terveydenhoitajille ovat myös asiakkaan perustiedot, keskeiset taustatiedot kuten asiakkaan työ-, koulutushistoria ja käynnissä olevat palvelut sekä tieto mahdollisen tulkin tarpeesta. Tietojen välitys edellyttää aina asiakkaan lupaa eli tietoista suostumusta. Esimerkkinä [Kelän suostumuslomake](#) viranomaisten väliseen tiedonvaihtoon. Terveydenhuollon ammattilainen rakentaa asiakastapaamisessa olennaista luottamuksen pohjaa myös saamansa aiemman asiakastiedon perusteella. Taustatietojen avulla palvelu voidaan kohdentaa tarkoituksenmukaisesti eikä asiakas joudu toistamaan samoja asioita useille tahoille. Usein terveystarkastuksessa hyödynnetään esitietolomaketta. Lomakkeen ohjautumisesta asiakkaalta terveydenhoitajalle on hyvä laatia toimintaohje.

Terveystarkastuksesta tiedottaminen asiakkaille

Asiakkaan tietoisuus palvelusta liittyy myös siihen, miten selkeästi palvelun tuottaja kertoo palvelusta julkisilla verkkosivuilla ja omissa viestintäkanavissa. Verkkosivujen ja niihin ohjaavien polkujen helppokäyttöisyys ja asiakasystävällisyys edistävät erilaisia digitaitoja hallitsevien asiakkaiden pääsyä palveluun. Selkeä tiedotus mahdollistaa myös yhteistyökumppaneille tiedon linkittämisen ja välittämisen omien ammattilaisten ja asiakkaiden käyttöön. Esimerkkinä työllisyyspalvelujen tai Kelan aulatilojen näyttöruudut, paikallisten toimijoiden sähköiset ja paperiset ilmoitustaulut tai esitteet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämä TEA viisari kuvaa terveydenedistämisasiivisuutta eli kunnan toimintaa asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Sen yhteydessä on selvitetty, miten hyvin tieto työttömän terveystarkastuksesta löytyi kuntien verkkosivuilta. Vuonna 2022 yli puolet (66 %) kunnista kertoi palvelusta verkkosivuillaan. Lukumäärä on pikkuhiljaa noussut. Katso tarkemmin [TEA viisari](#).

Palveluun ohjaaminen jo työttömyyden alkuvaiheessa

Asiakkaan tarpeen mukainen ohjaus terveystarkastukseen myös työttömyyden alkuvaiheessa tukee yksilön hyvinvointia ja työkykyyn ja työllistymiskykyyn vaikuttavien terveysasioiden selvittämistä. Palvelun tarpeen voi ottaa puheeksi esimerkiksi työllisyyspalvelujen säännöllisissä työnhakukeskusteluissa, joita järjestetään asiakkaille kolmen kuukauden välein. Työttömyyden pitkittyessä ongelmat usein monimutkaistuvat. Tarkastuksista poisjäävien tuen tarvetta on hyvä selvittää esimerkiksi uudella yhteydenotolla. Poisjäävien tuen tarpeen selvittämiseksi palvelun tuottajalla on hyvä olla toimintaohje.

2 Terveystarkastuksen sisältö

Terveystarkastuksella tarkoitetaan kliinisillä tutkimuksilla ja muilla tarkoituksenmukaisilla ja luotettavilla menetelmillä suoritettua laajaa fyysisen ja psyykkisen terveydentilan ja työ- ja toimintakyvyn kartoittamista sekä terveyden edistämiseen liittyvää terveydentilan ja hyvinvoinnin selvittämistä. Työttömän terveystarkastuksen avulla edistetään asiakkaan terveyttä ja hyvinvointia sekä tuetaan työ- ja toimintakykyä.

Työttömän terveystarkastuksen tavoitteena on

- muodostaa kokonaiskäsitys asiakkaan terveydestä, hyvinvoinnista ja työ- ja toimintakyvystä sekä tukea asiakkaan voimavaroja,
- arvioida terveydentilaa työssä selviytymisen ja työllistymisen näkökulmasta sekä kartoittaa terveydentilasta niihin mahdollisesti aiheutuvia riskejä,
- selvittää hoidon tarve ja muu ohjauksen ja tuen tarve.

Terveystarkastuksessa keskustellaan terveydentilasta, työ- ja toimintakyvystä ja kuntoutusasioista. Tarkastuksessa kartoitetaan elämäntilannetta, elintapoja ja terveysriskejä yhdessä asiakkaan kanssa keskustellen. Keskustelussa huomioidaan asiakkaan koulutus- ja työhistoria, asuin- ja perhetilanne sekä muut asiakasta kannattelevat sosiaaliset suhteet, taloudellinen tilanne, työllistymismahdollisuudet ja aikaisemmat työllistymistoimenpiteet sekä asiakkaan oma arvio terveydentilaan, toiminta- ja työkykyyn ja työllistymiskykyyn vaikuttavista seikoista. Terveydenhoitaja kartoittaa toimintakyvyn eri osa-alueita sekä selvittää, miten sairaudet vaikuttavat asiakkaan arjen toimintaan. Hän esittää tarkentavia kysymyksiä, joilla työ- ja toimintakykyä kartoitetaan. Keskustelun tukena ja puheeksi ottamisen välineenä voidaan käyttää esitietolomaketta ja muita lomakkeita tai mittaustuloksia, asiakkaan aikaisempia terveys- ja sairaustietoja, laboratoriotutkimusten tuloksia sekä yhteistyökumppaneilta saatuja taustatietoja.

Asiakkaalle tarjotaan yksilöllistä ohjausta

Tapaamisessa keskustelua kohdennetaan yksilöllisen tarpeen mukaan erityisesti niihin teemoihin, joita asiakas tuo tapaamisessa esiin sekä niihin teemoihin, joiden osalta hoitajalla herää huoli aikaisempien potilastietojen, esitietolomakkeen saatteen tai lähetteen pohjalta. Keskustelussa on tärkeää löytää asiakkaan omat voimavarat ja toimintaja työkykyä tukevat tekijät sekä tukea asiakkaan omaa motivaatiota tai tarvetta muuttaa tarvittaessa terveystottumuksia ja elintapoja. Yksilöllinen ja asiakkaan tarpeen mukainen työskentely parantaa ehkäisevän työn vaikuttavuutta. Tarpeen mukainen tarkoittaa sitä, että asioissa edetään asiakkaan tilanteen mukaan ja siihen sopivassa järjestyksessä.

Vastaanotolla keskustellaan asiakkaan näkemyksistä oman terveydentilan ja koetun työkyvyn vaikutuksista työllistymiseen. Tapaamisella keskustellaan terveyteen vaikuttavista elintavoista kuten ravitsemus-, uni- ja liikuntatottumuksista, päihteiden ja median käytöstä ja tarvittaessa erilaisista riippuvuuksista. Terveystottumusten arvioinnin pohjalta asiakkaalle tarjotaan yksilöllistä tarpeen mukaista ohjausta. Lisäksi vastaanotolla kartoitetaan psyykkistä terveydentilaa, selvitetään lähisuvun sairaudet, aiemmin todetut sairaudet ja niiden hoitotasot, lääkitys sekä tarkistetaan ja tarvittaessa täydennetään [perusrokotussuoja](#), huomioidaan seksuaaliterveys ja tarve suun terveysneuvontaan tai palveluihin. Terveystarkastuksessa voidaan tarpeen mukaan tehdä terveydentilan somaattisia perustutkimuksia (kuten pituus, paino, vyötärönympäryys, kuulo, näkö, verenpaine) ja pyytää laboratoriotutkimuksia (kuten esimerkiksi perusverenkuva, verensokeri ja rasva-arvot).

Terveystarkastuksissa voi tarvittaessa käyttää apuna alueella käyttöönotettuja testejä tai seuloja. Työttömän terveystarkastuksessa käytettyjä seuloja ja kyselyjä ovat esimerkiksi: [Kykyviisari](#) (Työterveyslaitos), [Työkykyistemäärä](#) (Terveysportti, Toimia), [GAD-7 ahdistuneisuuskysely](#) tai [BDI masennuskysely](#) (Terveysportti, Duodecim) tai [PHQ-9 terveyskysely](#) (Käypä hoito, Duodecim), [Audit alkoholin riskikulutuksen seulontakysely](#) (Terveysportti, Duodecim), [Tyypin 2 diabetes -riskitesti](#) (Terveyskirjasto, Duodecim), [ADHD-seula](#) (Käypä hoito, Duodecim), [Lukivaikeuksien tunnistuslista](#) (Kuntoutussäätiö), [Terapia Navigaattori](#) (Terapiat etulinjaan, HUS). Hyvinvointialueiden työttömien terveydenhoitajilla on käytössä myös elintapoihin ja ravitsemuksen laatuun sekä liikuntaan liittyviä testejä, erilaisia

riippuvuustestejä ja oppimisvaikeuksiin tai muistiin liittyviä seuloja. Hyvinvointialueilla käytössä olevia esitietolomakkeita on koottu [Innokylään](#).

Asiakkaalle tehdään suunnitelma mahdollisesta jatkohoidosta

Tarvittaessa asiakas ohjataan lääkärin vastaanotolle tai muihin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin esimerkiksi fysioterapeutille, toimintaterapeutille, ravitsemusterapeutille, diabeteshoitajalle, suun terveydenhuoltoon, mielen-terveys- ja päihdepalveluihin tai aikuissosiaalityöhön. Lisäksi asiakas voidaan ohjata muihin palveluihin kuten kuntien ja järjestöjen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluihin, asiantuntijoille tai ryhmätoimintoihin. Tietoa alueen palveluista voi hakea sähköisiltä alustoilta kuten alueellisilta palvelutarjottimilta tai vuodesta 2024 valtakunnalliselta Tarmoa-[palvelutarjottimelta](#).

Tarkastuksen päätteeksi tehdään suunnitelma siitä, miten tarvittava jatkohoito toteutuu. Asiakkaan kanssa sovitaan tavoitteet, aikataulut ja seuranta sekä sovitaan, kuinka jatkoajat varataan tai vastaavasti kuka ottaa yhteyttä asiakkaaseen. Asiakkaalle on hyvä kertoa jatkokäyntien maksuista tai maksuttomuudesta sen mukaan mitä hyvinvointialueella on asiasta sovittu. Tarkastuksesta tehdään kirjaukset asiakkaan potilaskertomukseen. [Kirjaamisopas - Työttömän terveystarkastus](#). (THL, 2023). [Tiedä ja toimi -kortit](#) AvoHilmo kirjauksista.

Ohjanneelle taholle voidaan tehdä palaute asiakkaan suostumuksella. Palautteessa pyritään vastaamaan lähetteisessä tai saatteessa esitettyyn kysymykseen. Olennaista on, että asiakkaan terveystietoja ei käsitellä palautteessa tarpeettoman laajasti. Työllisyysdenhoito tarvitsee terveystietoja vain asiakkaan työ- ja toimintakykyyn liittyen.

3 Ajankäyttö ja resurssit

Terveystarkastukseen on hyvä varata riittävästi aikaa, jotta vältetään kiireen tunne. Kokemusten mukaan terveydenhoitajien tapaamiseen on hyvä varata noin 2 tuntia aikaa. Tämän lisäksi etukäteissuunnitteluun, kirjaamiseen, työnjaosta sopimiseen, jatko-ohjauksiin ja moniammatilliseen tai monialaiseen työhön voidaan tarvita vielä lisää aikaa. Moniongelmaisilla ja palveluita harvakseltaan käyttävillä asiakkailla voi jo yhdellä tapaamisella tulla esiin monia erilaisia jatkotoimenpiteitä ja -ohjauksia vaativia asioita. Joillakin asiakkailla taas vastaanottoajan tarve voi olla lyhyempi, esimerkiksi mikäli akuutteja asioita ei ilmene tai asioiden käsittely on jo käynnissä. Hoitajalla pitäisi olla mahdollisuus tarjota ja varata eripituisia aikoja. Joustavuus on tärkeää erityisesti silloin, kun asiakkaan laajempi tuen tarve on tiedossa tai ennakoitavissa. Lisäksi on syytä varautua siihen, että osa asiakkaista tarvitsee lisä- tai seuranta-käyntejä.

Työajan järjestäminen terveydenhoitajille tilannekuvan luomiseen, palvelutarpeiden tunnistamiseen ja tuen tarjoamiseen edistävät ehkäisevää työtä sekä hyvinvoinnin- ja terveydenedistämistyötä. Asiakkaan asioihin paneutuminen kerralla tehostaa toimintaa, koska näin voidaan säästää palvelujen jatkokäyttöä. Sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia säästyy, mikäli ongelmiin voidaan puuttua varhaisessa vaiheessa. Työttömän terveystarkastuksen toteuttamisen kannalta on eduksi, mikäli sitä tuottava henkilöstö on pysyvää ja tehtävään nimettyä. Osaamisen keskittämien työttömien terveyspalveluihin auttaa kasvattamaan terveydenhoitajien ja lääkärin osaamista ja oman asiakaskunnan tuntemusta. Myös palvelun ja oman työn kehittämisen kannalta keskittyminen samaan työtehtävään on suositeltavaa. Keskitetty työskentely auttaa lisäksi moniammatillisen ja monialaisen verkoston rakentamisessa.

Vastaanoton toteutus

Yleensä tarkastuksessa suositetaan lähitapaamisia. Vuorovaikutus on siinä monitasoisempaa ja myös sanaton viestintä on mahdollista. Luottamuksen rakentaminen on usein helpompaa kasvokkaisissa kohtaamisissa kuin pelkän etäyhteyden välityksellä. Kokemusten mukaan osa asiakkaista kuitenkin hyötyy etätapaamisesta. Mikäli ihmisellä on sosiaalisten tilanteiden pelkoa, ahdistushäiriöitä, paniikkihäiriö tai ylivoimaisia esteitä saapua vastaanotolle, voi etätapaaminen olla parempi vaihtoehto. Terveystarkastuksen toteutusmuotoa valitessa on hyvä huomioida erilaiset asiakastarpeet. Silloin, kun sähköisiä palveluja ja etäyhteyksiä käytetään, on syytä varmistaa palvelujen käytettävyys asiakkaan kanssa ja tarvittaessa opastaa asiakasta niiden käytössä. Osa asiakkaista tarvitsee tukea digitaalisten välineiden käytössä ja etäyhteyksien luomisessa. Asiointi julkisissa tiloissa olevien laitteiden kautta ei sovellu luottamuksellisiin keskusteluihin. Digitaalinen palvelu ei voikaan olla ainoa osallistumistapa. Digitaalisilla ratkaisuilla voidaan toisaalta tukea resurssien kohdentamista asiakastyöhön ja vuorovaikutukseen. Esimerkiksi esitietojen digitalisoiminen ja niiden toimittaminen etukäteen vähentävät vastaanotolla käytettyä aikaa. Vastaavasti on huomattu, että asiakkaan muistuttaminen varatusta ajasta etukäteen automaattisella tekstiviestillä on vähentänyt poisjäämisiä vastaanotoilta. Sähköinen tiedonkulku ammattilaisten välillä nopeuttaa myös asiakkaan palvelupolkua.

Terveystarkastuksen tapaamisajasta ja -paikasta sovittaessa voidaan joutua pohtimaan esimerkiksi alueen etäisyyksiä, julkisen liikenteen yhteyksiä ja niiden aikatauluja. Pienituloisille ihmisillä myös Kelan etuuksien maksupäivät voivat vaikuttaa mahdollisuuksiin liikkua ja saapua vastaanotolle. Saavutettavuutta edistetään joillain alueilla niin, että terveydenhoitajat jalkautuvat kotikäynneille, muihin työllisyysneuvonnan palveluihin tai siirtyvät tarvittaessa alueen sisällä eri palvelupisteisiin.

4 Roolit ja tehtävät

Terveydenhuoltopalveluilla on merkittävä rooli, kun tunnistetaan työttömien työkyvyn haasteita, luodaan kuntoutussuunnitelmia ja ennaltaehkäistään kansansairauksia. Työttömien terveystarkastuksilla ja niiden jatkotoimilla voidaan tukea asukkaiden henkistä hyvinvointia ja elämänhallintaa, lisätä työ- ja toimintakykyä, ehkäistä elintapa- ja kansansairauksia sekä vaikuttaa terveyttä edistävien valintojen tekemiseen.

Terveydenhoitajan rooli

Terveydenhoitaja tekee työtään lähellä ihmisten arkea, terveyden edistämisen asiantuntijana. Hän toimii terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi sekä itsenäisesti että asiantuntijana moniammatillisissa ja -alaisissa työryhmissä. Terveydenhoitaja on hoitotyön ja erityisesti kansanterveystyön sekä perusterveydenhuollon ja ennaltaehkäisevän työn asiantuntija. Terveydenhoitajatyö perustuu tieteelliseen tutkittuun tietoon, kokemustietoon, uusimman tiedon hyödyntämiseen, käytännön hoitotyön osaamiseen sekä taitoon ja rohkeuteen eläytyä ja tarvittaessa myös puuttua asiakkaiden elämäntilanteisiin elämänkulun eri vaiheissa. Terveydenhoitajan toimintaa ohjaavat terveydenhoitajatyön arvot ja eettiset suositukset, voimassa oleva sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö ja Suomen terveystoimittiset linjaukset. Terveyden tasa-arvon lisääminen ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentäminen ovat tärkeä osa työtä.

Terveydenhoitaja tapaa asiakkaan usein ensin itse, vaikka työskentelisikin lääkärin kanssa yhteistyössä. Aluksi terveydenhoitaja perehtyy potilastietoihin sekä lähetetietoihin, jos ne ovat käytettävissä. Tarvittaessa hän tilaa dokumentit muilta hoitotahoilta. Terveydenhoitaja kartoittaa asiakkaan fyysistä ja psyykkistä terveydentilaa, tunnistaa perussairaudet, tarkastaa sairauksien hoitotasapainon, kartoittaa elintavat ja sosiaalisen tilanteen. Lisäksi terveydenhoitaja kartoittaa asiakkaan työ- ja toimintakykyä. Terveydenhoitaja voi selvittää lääkinnällisen tai ammatillisen kuntoutuksen palvelutarpeita ja koota lääkäritapaamista varten tarpeellisia tietoja. Terveystarkastuksessa on tärkeää saada esille asiakkaan oma näkemys työ- ja toimintakyvystä. Lähtökohtana on asiakkaan oma kokemus ja tavoite työkykyä ja työllistymistä koskevissa asioissa. Palvelutarpeiden kartoituksen jälkeen terveydenhoitaja tekee jatkosuunnitelman yhdessä asiakkaan kanssa ja tarvittavat jatko-ohjaukset.

Terveydenhoitaja kannustaa asiakasta terveyden edistämisessä ja tarvittavan muutoksen tekemisessä. Hoitaja voi tarvittaessa kulkea asiakkaan palveluprosessissa mukana ja auttaa asiakasta kiinnittymään tarpeellisiin terveystoimintoihin. Terveydenhoitaja voi tehdä työparityötä muiden sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Työparina voi olla sosiaalityöntekijä-terveydenhoitaja ja tarvittaessa lääkäri. Työparityö voi nopeuttaa auttaa asiakkaan asioiden eteenpäin viemistä. Myös lääkäreille sosiaalityön tuoma tieto esimerkiksi palveluista ja etuuksien muutoksista on tärkeää.

Terveydenhoitajan rooliin sopii luontevasti koordinoituvastuu terveydenhuollon palveluissa. Terveystarkastus voi käynnistää myös tarpeen monialaiseen yhteistyöhön muiden organisaatioiden kanssa, jolloin terveydenhoitaja voi toimia myös tällaisen yhteistyön koordinaattorina, mikäli näin alueella on sovittu. Yhteistyö vaatii kuitenkin riittävän aikaresurssin ja koordinaattorin rooli palvelujen ja yhteyshenkilöiden tuntemista. Asiakkaan tarpeen mukaan monialaiseen yhteistyöhön voi asiakkaan lisäksi osallistua esimerkiksi lääkäri, muu terveydenhuollon ammattilainen, aikuissosiaalityön ammattilainen, TE-viranomainen tai Kelan asiantuntija. Viranomaisten lisäksi yhteistyö kolmannen sektorin työntekijän kanssa voi olla tarkoituksenmukaista asiakkaan suostumuksella, esimerkiksi yhteistyö työvalmentajan tai työtoiminnan ohjaajan kanssa. Järjestöillä voi olla merkittävä rooli kuntouttavien tai työllistämistä edistävien palvelujen tuottamisessa.

Lääkärin rooli

Lääkärin päämääränä on potilaan terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen ja sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Lääkäri on potilaan hyväksi toimiva asiantuntija ja hänen

tehtävänä on myös kehittää terveystarpeita potilaan parhaaksi. Lääkärin työ on yhteistyötä. Suomessa vain lääkäriellä on oikeus tehdä diagnoosi ja määrittää hoito, ottaa potilas sairaalaan ja kotiuttaa hänet. Lääkärit ovat vastuussa työstään paitsi potilailleen myös yhteiskunnalle.

Lääkärin tekemä terveystarkastus tai vastaanottotapaaminen on usein terveydenhoitajan terveystarkastusta seuraava palvelu. Lääkäri kartoittaa asiakkaan tilanteen sekä suunnittelee ja priorisoi hoidon ja kuntoutuksen. Lääkäri osallistuu asiakkaan suunnitelman laatimiseen yhteistyössä muiden ammattilaisten ja asiantuntijoiden kanssa osana moniammatillista tiimiä. Terveystarkastusten toteuttamisen kannalta on eduksi, mikäli lääkäri tuntee asiakaskunnan, hänellä on oma mielenkiinto ja halu tehdä sosiolääketieteellistä työtä, ja hänen vakanssinsa tähän työhön on pysyvä. Pysyvä vakanssi edistää myös moniammatillisen tiimin työskentelyä. Lääkärin on hyvä olla perehtynyt työ- ja toimintakyvyn arviointiin ja kuntoutusasioihin.

Lääkäri on osa moniammatillista tiimiä, eikä hänen tarvitse toimia yksin. Lääkäri toimii tiiviissä yhteistyössä hoitajan kanssa. Lääkärin tehtävä on terveydentilan, työ- ja toimintakyvyn sekä kuntoutustarpeen selvittäminen sekä tarvittaessa lausuntojen laatiminen. Lisäksi lääkäri arvioi sairauden hoidon, kuntoutumismahdollisuudet ja sairauspoissaolon tarpeen. Myös etuuksien hakemisen suunnittelu moniammatillisen tiimin kanssa kuuluu osaksi lääkäriin tehtävää. Lääkärin osaamista hyödynnetään laaja-alaisesti: asiantuntemusta voidaan käyttää asiakkaan palvelutarpeen arvioinnissa moniammatillisessa yhteistyössä, ei pelkästään lääketieteellisessä työkyvynarvioinnissa ja hoidon rakentamisessa.

Johtajan ja lähiesihenkilön rooli

Johtajan rooli on edistää strategian mukaista toimintaa ja luoda rakenteet ja puitteet tarvittavalle yhteistyölle sekä toimia työyhteisössä sosiaalisena vaikuttajana, innostajana, mahdollistajana ja ilmapiirin muovaajana, jotta oppiminen ja kehittyminen on mahdollista. Lähiesihenkilöiden rooli on mahdollistaa laadukkaiden työttömien terveystarkastusten toteuttaminen resurssoinnin ja osaamisen kehittämisen kautta. Lisäksi hän varmistaa yhteistyön mahdollisuudet käytännön työn tasolla. Muutostilanteessa lähiesihenkilön oma osaaminen nousee merkittävään rooliin. Lähiesihenkilö selkeyttää muutostilanteessa strategisia valintoja henkilöstölle sekä välittää päivittäistoiminnasta nousevia kysymyksiä ylemmän tason johdon keskusteluihin. Terveystarkastustyön tuntemus, toiminnan vakiintuneisuus, yhteistyöverkostot ja alueelle vakiintuneet käytännöt vaikuttavat johtamiseen. Muutostilanteessa lähiesihenkilön oma osaaminen nousee merkittävään rooliin. Lähiesihenkilö selkeyttää muutostilanteessa strategisia valintoja henkilöstölle sekä välittää päivittäistoiminnasta nousevia kysymyksiä ylemmän tason johdon keskusteluihin.

5 Osaaminen ja työote

Työttömän terveydenhoitajana työskentelee tavallisesti terveydenhoitaja tai työterveyshoitaja, joissain tilanteissa myös sairaanhoitaja. Vastaanotot ovat yleensä hyvinvointia edistäviä ja työ- ja toimintakykyselvityksiin liittyviä eivät sairauksia hoitavia. Keskeistä tapaamisilla on terveydentilan ja työ- ja toimintakyvyn selvittäminen, edistäminen ja ylläpito sekä tarvittaessa ohjaus hoitoon ja kuntoutukseen. Sosiaalielämykset ja jotkut TE-palvelut edellyttävät työ- ja toimintakykyä rajoittavan sairauden, vian tai vamman todentamista, mutta samanaikaisesti työkyvyn ja työllistymisen edistäminen edellyttää voimavaroalähtöistä lähestymistapaa. Molempia näkökulmia tarvitaan rinnakkain, kun edistetään ja arvioidaan työttömän työkykyä ja työllistymistä.

Hyvinvointialueiden ja palvelun tuottajien on olennaista varmistaa riittävä perehdytys aloittaville hoitajille. Työttömien terveystarkastusten toteuttaminen vaatii erityisosaamista; hoitajilla tulisi olla tietoa työttömyyteen ja työelämään liittyvistä erityiskysymyksistä. Työkykykoordinaattorikoulutus on yksi mahdollinen lisäkoulutus, jonka avulla terveydenhoitajien osaamista voidaan tukea. Myös kollegiaalinen tuki työttömien terveydenhoitajien välillä on koettu tärkeäksi, se tukee vertaisoppimista. Hyvinvointialueilla kannattaa edistää hoitajien keskinäistä alueellista verkostoitumista ja huomioida se resurssoinnissa. Lisäksi työnohjaus on yksi keino, jolla hoitajia voidaan tukea työn haasteissa.

Terveydenhoitajan työtapana ja työote

Työotteessa, työtavoissa ja työmenetelmissä tärkeintä on ihmisen inhimillinen kohtaaminen ja toimiva vuorovaikutus. Terveydenhoitajan työssä tarvitaan ihmistuntemusta ja tilannetta. Ammatillaisen ja asiakkaan vuorovaikutuksessa olennaista on, että ihminen kokee tullessaan nähdyksi ja kuulluksi ja kokee olevansa arvostettu. Jokainen ihminen on itsessään arvokas. Jokaisella ihmisellä on myös tarve tulla kohdatuksi ja nähdyksi hyväksyvällä katseella. Työntekijän asennoituminen asiakasta kohtaan vaikuttaa vuorovaikutustilanteissa. Asenne voi näkyä hyvin pienistä sanattomista viesteistä.

Asiakkaan tilanteen selvittely vaatii luottamusta. Hyvän vuorovaikutuksen ja luottamuksen rakentaminen vaatii aikaa. Luottamuksen rakentamiseen ei ole oikopolkuja, eikä siinä voi kiirehtiä. Aktiivinen läsnäolo, aito kiinnostus, kuunteleminen, tilan antaminen ihmiselle ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen rakentavat luottamusta. Asiakkaan luottamuksen saavuttaminen on keskeistä, jotta asiakasta voidaan tukea omien tavoitteiden saavuttamisessa. Mikäli ihminen ei ole pitkään aikaan käynyt terveyspalveluissa, aikaa tai vastaanottoaikoja voidaan tarvita enemmän. Kohtaaminen, tuen tarpeiden tunnistaminen, palvelujen suunnittelu ja sopiminen vaativat aikaa.

Tarkastuksessa pitää edetä asiakkaan tarpeista käsin ja asiakkaan ehdoilla. Yksilöllisen tilanteen huomioiminen, avoimet kysymykset ja tarvittaessa vaihtoehtojen avaaminen ovat tällöin merkityksellisiä. Asiakkaalla voi vastaanotolle tullessaan olla joku sellainen asia mielessään, jota hän on ajatellut ja pohtinut pidempään. Tapaamisen alussa on hyvä antaa asiakkaalle tilaa ja aikaa kysyä ja tuoda esiin itselle tärkeitä asioita. Asiakkailla voi olla hyvin monenlaisia odotuksia vastaanotolle tullessaan ja myös negatiivisia ja kielteisiä aikaisempia kokemuksia, jotka voivat olla läsnä yhteistyön rakentamisessa.

Terveydenhoitajan työmenetelmiä

Dialogisuus ja motivoiva haastattelu ovat käytettyjä työmenetelmiä. Avoimet, tarkentavat ja syventävät kysymykset ovat osoituksia siitä, että ammattilainen haluaa tietää asiakkaansa ajatuksista eikä oleta liikaa asioita. Tällaiset kysymykset viestivät siitä, että ammattilainen on kiinnostunut asiakkaan tilanteesta, mutta samanaikaisesti kysymykset ovat tärkeitä myös esimerkiksi työ- ja toimintakykyselvityksen kannalta. Asiakkaalta kannattaa esimerkiksi kysyä mitä päivän aikana on tapahtunut tai mitä ihminen on päivän aikana tehnyt? Mieluummin kuin kysyä samaa asiaa suljetuilla kysymyksillä. [Motivoiva toimintatapa ja motivoiva haastattelu - THL](#) tai [Motivoiva haastattelu ja ratkaisukeskeinen työskentelytapa \(kaypahoito.fi\)](#)

Ratkaisukeskeinen työote ja realistiset tavoitteet edistävät asiakkaan tilannetta. Ratkaisukeskeisessä ajattelussa nähdään, että myös pieni myönteinen muutos voi käynnistää ison myönteisen prosessin. Sopivien kysymysten avulla asiakas voi havahtua omaan rooliinsa terveyden ja työkyvyn ylläpidossa. Asioissa kannattaa edetä askel kerrallaan ja sopia sellaisia realistisia tavoitteita, joihin asiakas voi sitoutua. Yhdessä sovitut ja jaetut tavoitteet vievät asiakkaan tilanteita eteenpäin. Ratkaisu ihmisen tilanteeseen saattaa olla jotain muuta, kuin mitä ammattilainen itse ajattelee.

Puheeksi ottamista voi harjoitella, myös työkokemus edistää huolen puheeksi ottamista. Katso lisää [Terveydeksi op-
paasta - ota huoli puheeksi ja opasta palveluihin](#) (tyottomat.fi). Myönteisellä ja yksilöllisellä, välittävällä asiakaskokemuksella on keskeinen merkitys asiakkaan omaan terveyskäyttäytymiseen. Mikäli terveydenhuollon preventio onnistuu, sillä on myönteisiä vaikutuksia yksilön lisäksi myös yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Maksuttomia koulutuksia

THL:n maksuttomia ja avoimia <https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/verkkokoulutverkkokoulutuksia>. Ammattilaisille suunnattuja koulutuksia on esimerkiksi lähisuhde-, kunnia- ja digitaalisesta väkivallasta, rahapelaamisen puheeksi ottamisesta ja monikulttuurisuudesta asiakastyössä.

TTL:n maksuttomia ja avoimia verkkokoulutuksia esimerkiksi [Työkyvyn tuen palvelupolku](#) (Työterveyslaitos ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023), [Työkyvyn tuki koulutus](#) (Työterveyslaitos, 2023), [Lääkäri työkykyä tukemassa](#) verkkokoulutus (Työterveyslaitos, 27.9.2023 alkaen)

6 Moniammatillinen ja monialainen yhteistyö

Terveystoimijat osallistuvat usein sekä moniammatilliseen että monialaiseen yhteistyöhön. Palvelujärjestelmä on hajanainen, eikä kukaan pysty osaamaan yksin kaikkea. Sen vuoksi on tärkeä toimia moniammatillisesti ja monialaisesti verkostoituen.

- Moniammatillisessa yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset työskentelevät yhdessä asiakkaan terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Moniammatillinen yhteistyö korostaa eri ammattiryhmien yhteistyötä saman tavoitteen saavuttamiseksi, mutta kukin ammattiryhmä toimii itsenäisesti oman roolinsa ja asiantuntemuksensa puitteissa.
- Monialaisessa yhteistyössä eri alojen ammattilaiset, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon, työvoimapalvelujen ja Kelan asiantuntijat työskentelevät yhdessä asiakkaan tavoitteiden eteen. Yhteistyö ylittää usein organisaatorajat. Tavoitteena on usein poistaa hallinnollisia esteitä, jotta asiakkaalle voidaan tarjota saumaton ja kokonaisvaltainen palvelu ja työllistymisen tuki.

Moniammatillinen työskentely lisää parhaimmillaan työhyvinvointia

Moniammatillisuus on hyödyllistä terveydenhoitajan ja lääkärin työssä, sillä sen avulla asiantuntijuutta voidaan jakaa ja välttää päällekkäistä työtä. Moniammatillinen työskentely lisää parhaimmillaan työhyvinvointia. Moniammatillisuuden ja monialaisuuden kautta saadaan usein laajempi näkökulma asiakkaan tilanteeseen, mikä auttaa eri alan ammattilaisia myös ymmärtämään asiakkaan kokonaistilannetta paremmin. Asiakkaiden tilanteet ovat toisinaan haastavia ja monisyisiä, jolloin niitä on hyvä pohtia yhdessä asiakkaan ja muiden ammattilaisten kanssa. Monialainen verkosto tukee asiakkaan tilannetta kohti työelämää, kuntoutusta, opintoja tai eläkettä. Haasteina voi olla tiedon kulkuun liittyvät ongelmat ja se, ettei toisten ammattilaisten osaamista tunnusteta. Yhteistyötä voi lisätä yhteisillä palavereilla, koulutuksella ja toisen työhön tutustumisella.

Moniammatillinen työskentely on edellytys toimivalle palvelulle

Verkostoyhteistyön toimivuus ja merkityksellisen tiedon välittäminen oikea-aikaisesti on keskeistä sujuvalle työskentelylle. Terveystoimijan ja lääkärin tehtävänä osana monialaista tiimiä on tuoda terveydenhuollon osaamista ja näkökulmaa yhteistyöhön. Terveystoimija kokoaa ja selvittää asiakkaan aikaisempia, asiakkaan yksilöllisen tilanteen kannalta tarpeellisia terveystietoja, ottaa selvää tarvittavista terveydenhuollon palveluista ja vie verkostossa asiakkaan terveysasioita eteenpäin. Terveystoimija voi hyödyntää eri ammattilaisten osaamista tai monialaista tiimiä työ- ja toimintakyvyn arvioinnissa ennen mahdollista lääkärille ohjaamista, mikä yleensä auttaa rajattujen lääkäriresurssien käytössä. Terveystoimijan tehtäviin sopii luontevasti toimia terveydenhuollossa koordinaattorina osana moniammatillista tiimiä. Terveystoimijat ohjaavat asiakkaita muihin palveluihin asiakkaan tarpeen ja motivaation mukaan. Fysioterapeutti on arvokas yhteistyötaho, kun tarkastuksessa nousee huoli tuki- ja liikuntaelinoireiden vaikutuksesta työkykyyn. Lisäksi jatkohoitotaho voi olla esimerkiksi toimintaterapeutti, psykologi, ravitsemusterapeutti tai liikuntaneuvoja.

Monialainen tiimi kootaan asiakkaan tarpeen mukaisesti

Monialainen tiimi voidaan myös rakentaa asiakkaan tarpeiden perusteella tukemaan työ- ja toimintakyvyn arviointia. Asiakkaan suostumus tietojen käsittelyssä tarvitaan aina. Ollenaista on, että tiimissä ei ole asiakkaan näkökulmasta ylimääräisiä ammattilaisia. Koollekutsujalla on ratkaiseva rooli siinä, että hän kokoaa verkoston asiakkaan tarpeen mukaisesti. Tosinaan säännöllisesti kokoontuvissa ja eri ammattilaisista nimetyissä monialaisissa ryhmissä voi olla asiakkaan näkökulmasta liian paljon ammattihenkilöitä mukana, jolloin kaikilla ei ole annettavaa kyseisen asiakkaan

tilanteeseen. Monialaisen tiimin koordinaattorina ja koollekutsujana voi työskennellä sosiaali- ja terveydenhuollon, työllisyydenhoidon tai kuntoutuksen ammattilaisia eri nimikkeillä, esimerkkeinä työkykykoordinaattori, palveluohjaaja, asiakasvastaava tai omatyöntekijä. Myös terveydenhoitaja voi työskennellä tällaisessa roolissa. Nämä ovat asioita jotka sovitaan hyvinvointialueella.

Monialaisesta yhteistyöstä on sovittava hyvinvointialueella

Hyvinvointialueen on hyvä sopia terveydenhuollon ja sosiaalihuollon yhteistyöstä työttömien terveystarkastuksiin ohjaamisen ja toteutuksen osalta sekä luoda toimialueensa TE-viranomaisten ja Kelan kanssa työttömän työkyvyn arviointiin liittyvät yhteistyökäytännöt. Myös TE-viranomainen voi olla aloitteellinen neuvonpidon käynnistämisessä.

Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP) on lakisääteinen monialainen yhteistyörakenne. Lisäksi nuorten Ohjaamot ja sosiaali- ja terveystieteiden perustetut Työkyvyn tuen tiimit tai työllisyysyksiköiden tiimit voivat toimia monialaisina rakenteina työttömien terveydenhoitajille ja lääkäreille. Terveydenhoitaja tai lääkäri voi työskennellä sosiaali- ja terveystieteiden osana tiimiä tai lakisääteistä rakennetta ja/tai hän voi ohjata asiakkaitaan tällaiseen tiimiin. Myös tiimistä voidaan ohjata asiakas terveydenhoitajan tai lääkärin vastaanotolle.

Kirjallisuutta

Koivisto Juha ja Tiirinki Hanna (toim.) 2020. [Monialaisen palvelutarpeen tunnistaminen sosiaali-, terveys- ja työvoimapalveluissa](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 38.

Lappalainen Kirsi, 2017. [eRepo - Työttömien työelämävalmiuksien tukeminen: painopisteenä terveydenhuolto ja verkostoyhteistyö \(uef.fi\)](#). Väitöskirja. Jyväskylä: Grano Oy.

Lappalainen Kirsi ja Hakulinen Hanna, 2020. [Työttömien terveyspalvelujen kehittäminen monitahoarvioinnin viitekehyksessä | Työelämän tutkimus \(journal.fi\)](#) 8(3) 213-229.

[Lääkäriliitto - Arvot ja tehtävät \(laakariliitto.fi\)](#) - Lääkärin roolin kuvaus.

Saikku Peppi ja Sinervo Leini, 2010. [Työttömien terveyspalvelun juurrutus: Valtakunnallisen PTT-hankkeen kokemuksia, arviointitutkimuksen tuloksia ja kansallisia suosituksia](#). Raportti 42/2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

TEA perusterveydenhuollossa 2022 -tiedonkeruu. [Työttömän terveystarkastukset](#).

Tepora-Niemi Suvi-Maaria, Sinervo Leini, Nissinen Sari, Lappalainen Kirsi, Lipsunen Johanna, Vuokko Aki, 2023. [Työttömän terveystarkastuksen toteutustapoja Suomessa – haastattelututkimuksen tuloksia](#). Tutkimuksesta tiiviisti 22/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

[Terveydenhoitajan ammatti - Suomen Terveydenhoitajaliitto ry](#) - Terveydenhoitajan roolin kuvaus.

[Terveydenhuoltolaki](#) (1326/2010).